

ІСТОРІЯ ГАЛИЦЬКОГО ТА ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВ У ПОЛЬСЬКІЙ МІЖВОЄННІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Після закінчення I Світової війни на руїнах старих імперій почали поставати нові національні держави. Але у процесі формування повоєнної політичної карти Європи з'явився ряд гострих проблем. Народи, що взялись за побудову власних держав, мали численні суперечності з сусідами в питаннях політичних кордонів. З такою проблемою зіткнулась і молода польська держава. Спираючись на історичні традиції існування I Речі Посполитої, що у свій час виступала регіональним лідером у Східній та Центральній Європі, поляки вступили у боротьбу за відновлення такого політичного статусу уже II Речі Посполитої. У 1919 – 1920 рр. польська держава вступила в активні збройні та дипломатичні змагання за розширення свого кордону на схід. Першою її жертвою стала Західно-Українська Народна Республіка, терени якої були приєднані до нової польської держави. Попри мілітарні успіхи, польському політикуму все ж довелося доводити на міжнародній арені легітимність прилучення цих земель. В своїх аргументах польська сторона апелювала до факту “історичної” приналежності західноукраїнських земель до Польщі та їх культурної єдності.

Аргументи польських політиків впливали з тривалих традицій історичних досліджень, започаткованих у польській історіографії ще у середині XIX ст. Вони мали підважити претензії українського населення Східної Галичини на здобуття автономії в Австро-Угорській імперії. Історики намагалися відстояти ідеї як політичної та культурної “польськості” цих земель, так і “неісторичність” політичного та державного існування українців на “південно-східних кресах”. У міжвоєнний період ці ідеї мали слугувати не лише доказом легітимності для міжнародної спільноти, але й сформуванню у молодого покоління поляків та українців усвідомлення політичної та культурної єдності населення західноукраїнських та польських земель як єдиної політичної нації, та сприяти вихованню толерантності у ставленні до інституцій II Речі Посполитої.

З метою поглиблення знань з минулого “південно-східних кресів” і демонстрації для широких кіл громадськості польськості цих земель історики зосередилися на проблемах їхньої історії. Зокрема багато уваги привертав період середньовіччя, що став початком історії зв'язків Галичини та Волині з польською державою. Незважаючи на вагомість дослідження цієї проблематики для історіографічних студій над польською українською, досі немає спеціальних праць про польські міжвоєнні студії історії Галичини та Волині в давньоруський період. Якоюсь мірою згаданої теми торкнулася Катажина Блаховска у праці присвяченій висвітленню історії “Червоної Русі” в дослідженнях львівських міжвоєнних істориків¹. Утім, основну свою увагу автор зосередила на періоді XIV – XV ст. Отже, ця проблематика залишилася поза увагою науковців.

Польські історики, дотримуючись традиційних національних візій щодо історичної приналежності “південно-східних кресів” до польської держави, виводили її початок

від самої етнічної приналежності мешканців регіону. Їх ототожнювали із літописними “ляхами” і вважали частиною польських племен. Початки же панування польської держави у “Червоній Русі” бачили ще з часів Мешка I та Болеслава I Хороброго. Але в свою чергу також звертали увагу і на факт перемінності польського та руського володіння Галичиною і Волинню.

Важливим у польських дослідженнях середньовічної історії Галичини було питання становлення самостійного удільного Галицького князівства та його князівської династичної гілки. У його формуванні польські дослідники логічно вбачали витoki як політичної, так і культурної галицької ідентичності. Укорінення окремої удільної князівської династії заклало основу політичної незалежності Галичини не лише від Києва, але й від Польщі. Це зменшувало можливості Польщі щодо приєднання цих земель, адже польські князі мусили боротися не з далеким київським князем, а з князями, що перебували безпосередньо в Галичині і з нею пов’язували всі свої інтереси та налагоджували зв’язки з місцевим населенням.

Станіслав Закшевський уважав, що Рюриковичі відібрали в Польщі Червону Русь уже в перші роки панування наступника Болеслава II Сміливого – Владислава Германа. У той час на всіх теренах “південно-східних кресів” правили волинські князі – Ярополк Ізяславович, а згодом Ростислав Володимирович. Але особливо “невдалий поворот для інтересів Польщі” склав прихід до влади нащадків Ростислава – Рюрика, Володара та Василька, що визначили одним зі своїх головних політичних завдань боротьбу з Польщею. Нові князі також сприяли радикальній зміні етнічного обличчя краю через активні колонізаційні заходи, що привели до “зрушення” цих теренів.²

Аналогічні погляди обстоював і Ян Домбровський. Історик наголошував на рішучості Ростиславичів у боротьбі за становлення нового князівства. У війнах проти ворожій коаліції – київського князя Святополка, угорського короля Коломана і польського князя Болеслава Кривоустого, що з усіх боків оточували володіння князів, вони спирались на Володимира Мономаха. Останній намагався за допомогою Ростиславичів захопити Волинь, якою володів син Святополка Ярослав, підтримуваний поляками та угорцями.³

Фелікс Конечни розглядав завоювання Ростиславичами Галичини як відлуння давніх планів Рюриковичів щодо оволодіння торгівлею на Дунаї. На його думку, нові галицькі князі у 1083 р. сконструювали амбітний план опанування Галичини, карпатських перевалів та Закарпаття з метою виходу своїх володінь до Дунаю. Але їхні угорські та польські походи не досягли поставленої мети через брак військових сил для опанування таких значних територій.⁴

Багато уваги проблемі становлення нової династії галицьких князів присвятив Адам Шельонговський. Появу удільних князів у цьому регіоні він пов’язував з Волинським уділом, де, згідно зі свідченнями В. Татищева, короткий час панував Ростислав. На його думку, це дозволило його синам пред’являти свої права на ці землі. Також він дійшов висновку, що спочатку Ростиславичі боролися за оволодіння не Галичиною, а саме Волинню⁵. Натомість Галичина, як вважав А. Шельонговський, була в цей час під контролем Польщі. Ростиславичі, щоб отримати доступ до волинських та галицьких ленів, вступили у тісні зв’язки з Владиславом Германом. Від нього найстарший з братів – Рюрик – отримав у 1084 р. Перемишль у ленне володіння⁶. Згодом Ростиславичі в часі їх вигнання з Русі отримали притулок у Польщі і тоді ж поріднилися з династією П’ястів через одруження їхньої сестри з Мешком – сином Болеслава II Сміливого. Однак після його смерті вони розірвали дружні стосунки і при

підтримці половців вступили у боротьбу за володіння галицькими містами. Це змусило Владислава Германа відступити Перемишль та Теревовлю руським князям. Але, на думку дослідника, Польща все ж зберігала номінальну зверхність над Галичиною. Підтвердження цього він знаходив у факті звернення київського князя Святополка до Владислава Германа як сюзерена Галичини, щоб отримати його згоду на усунення звідти Ростиславичів⁷. Погляди А. Шельонговського щодо значної тривалості польського панування на теренах Червенської Русі значною мірою оформилися під впливом політичної кон'юнктури – історик, як чільний представник польського наукового середовища Львова, особливо активно обстоював позиції щодо “польського стану володіння” в Галичині та на Волині. Такі ідеї були реакцією польських істориків на політичні домагання українців щодо створення своєї держави в Галичині.

Польські історики вдавалися до досліджень історії Галичини та Волині і в період удільної роздробленості Русі та Польщі. Основну увагу дослідників продовжували привертати питання політичних впливів польських володарів на ці землі. Активність втручання польських князів у волинські та галицькі справи С. Закшевський пов'язував із “загальною смутою”, що запанувала на Русі після занепаду Києва. Особливо гостро це проявлялося на Волині, де дрібні князівства часто переходили то під польське, то під руське володіння. Так, белзький князь Василько Ярополкович, що був у тісних зв'язках з польськими князями, не міг утримати в своєму володінні Берестя і відступив його Казимирові II. Останній, натомість, у 1182 р. віддав його своєму небожу Романові Мстиславичу. Молодий волинський князь, зміцнюючи свою владу та вступаючи у боротьбу за галицький престол, опирався на допомогу Казимира Справедливого, що, своєю чергою, “бажав сам розширити польське панування в районах над Бугом”⁸.

Польські історики звертали особливу увагу на проблеми впливу Польщі на незалежне Галицьке князівство. Доводячи ленну залежність Галичини від польської держави, дослідники намагалися показати безперервність єдності цих земель з Польщею та “історичність” їх приналежності до неї хоча б *de jure*. Новий шанс відновити зверхність польських володарів над Галичиною та Волинню, на їхню думку, з'явився за часів панування краківського князя та зверхника роду П'ястів Казимира II Справедливого. Владислав Смоленський уважав, що останньому в цьому послужила вдала політика династичних шлюбів. Його сестра Юдита була видана заміж за волинського князя Мстислава Ізяславича, з яким мала синів Всеволода та Романа. Згодом саме за допомогою Казимира II молоді князі змогли утвердитися у своїх волинських уділах. Особливо польський князь протегував Романа, чим фактично забезпечив собі сеньйоральну зверхність над Волинню⁹. Також зі зв'язків Романа та Казимира Справедливого виводив впливи Польщі на Галицьке та Волинське князівства Владзімеж Антоневич. Історик зазначав, що за своє осадження в Бересті Роман визнав зверхність польського князя і над його володимирським уділом¹⁰. В. Собеський вважав, що Казимир Справедливий взагалі здобув контроль над Дорогичином та Берестям, що було спричинено ослабленням влади руських князів у часи роздробленості¹¹.

Ф. Конечни двояко оцінював політику Казимира Справедливого щодо Галичини. Історик зазначав, що князь підтримував бунти галицьких бояр проти Володимира Ярославича задля осадження на галицькому престолі свого племінника Романа. Але цією своєю підтримкою родича Казимир II ішов усупереч бажанням самих галичан, що, на думку дослідника, хотіли безпосередньо приєднати свій край до Сандомирського князівства¹². Натомість Р. Гродецький уважав, що вигнання Володимира та осадження Казимиром на трон Романа відбулося у прямому порозумінні з галичанами¹³.

З особою Романа польські історики пов'язували початки активного польського впливу на галицькі справи, а також польсько-угорського суперництва за ці терени. Значною мірою дослідники бачили перипетії боротьби за Галичину в контексті міжнародних відносин кінця XII – початку XIII ст. та васально-ленних стосунків у Східній та Центральній Європі. Галичину та Волинь польські дослідники включали в єдиний організм європейської феодальної системи і відносили з галицькими князями розглядали крізь призму її міжсуб'єктних взаємозв'язків. Значну увагу цій проблемі присвятив В. Антоневич. На його думку, прямі військові дії Романа та Казимира II проти Володимира Ярославича стали причиною залучення до конфлікту нових сторін. Володимир спочатку оперся на допомогу угорського короля Бели III, а після його зради та намагань заволодіти Галичиною для себе – на імператора Фрідріха I Барбароссу. За таких обставин польський володар став заручником системи сюзеренно-васальних відносин, що встановилися в Центральній Європі. Фрідріх I, як верховний сюзерен, примусив Казимира виступити проти угорців і, нехтуючи інтересами краківського князівства та інтересами Романа, відновити Володимира на галицькому престолі. Така невдала політика призвела до бунтів проти Казимира Справедливого у його власних володіннях, що змусило краківського князя до укладення в 1192 р. угоди з угорським королем про взаємоповагу їхніх інтересів щодо Галичини.¹⁴ Аналогічну точку зору в цьому питанні висловлював і Вацлав Собеський¹⁵.

Значну увагу боротьбі за галицький престол приділив С. Закшевський. Початки втручання Казимира II в галицькі справи історик вбачав ще в часах протиборства наступників Ярослава Осмомисла – Володимира та Олега. Останнього з них він і підтримував, але після поразки Олега Казимир повернувся в бік Романа та допоміг йому загарбати Галич. Саме це порушення володимирським та краківським князями прав легітимного галицького князя Володимира стало причиною угорської інтервенції та початку польсько-угорського конфлікту. Володимир, щоб повернути собі князівство, яке було підступно загарбане угорцями, попросив допомоги в імператора Фрідріха I. Імператор у цей час був особливо зацікавлений у можливості втрутитися в угорські справи, оскільки потребував дозволу на перехід армії III Хрестового походу через Угорщину. Володимир в обмін за повернення на галицький трон присягнув Фрідріхові на вірність. Натомість Казимир Справедливий, котрий за наказом імператора витіснив угорців з Галича, отримав титул імператорського вікарія Галича.¹⁶

В. Смоленський розглянув іншу сторону відносин Казимира II та Романа. На його думку, Володимира Ярославича вигнали самі галичани, котрі й запросили Романа на князювання, отже, він не був посаджений на галицькому престолі з волі краківського князя. Натомість Казимир Справедливий, на наполягання Фрідріха Барбаросси, сам згодом усунув Романа та повернув Володимира до Галича, за що останній визнав себе його ленником. Також історик відзначав значну допомогу, яку надавали Роман та Всеволод своєму дядькові в міжусобних війнах на теренах Польщі, та вказував, що саме з їх підтримкою Казимирові II вдалося відновити свою владу в Кракові після вигнання в 1191 р.¹⁷

Після смерті Казимира II Справедливого продовжувачем політичної лінії мало-польського князя виступив його син Лешек Білий. На думку В. Смоленського, Роман після смерті Володимира Ярославича в 1198 р. був поставлений на галицький престол регентами при малолітньому Лешкові¹⁸. Броніслав Влодарський оцінював підтримку польським князем особи Романа у боротьбі за князювання в Галичі як велику політичну помилку. На думку дослідника, його приклад мав стати для польських

володарів пересторогою на майбутнє, щоб не допускати значного зміцнення котрогось із руських князів Галичини та Волині¹⁹. Натомість Ф. Конечни вважав, що після смерті останнього Ростиславича галичани знову забажали приєднатися до Сандомирського князівства, що спричинило новий угорський наступ з метою загарбання Галичини. Щоб усунути угорців з Галича, Лешек Білий, не маючи сил самостійно утримувати ці землі, змушений був поставити Романа галицьким князем, при цьому забезпечив собі статус сюзерена над його володіннями²⁰. Також історик висунув цікаве припущення про отримання Романом королівської корони від папи Інокентія III. Такий свій висновок він зробив на основі віднайдення у церковних книгах бенедиктинського монастиря в Ерфурті запису про дар 30 гривень золота від Романа “короля Русі”²¹.

Високо оцінював здобутки Романа Я. Домбровський. Історик наголошував на його вдалих війнах не лише у внутрішніх міжусобицях, але й у боротьбі з литовцями та половцями. Головним же здобутком Романа було об’єднання галицького та волинського князівств, а також оволодіння Києвом. Так він створив найпотужнішу в Південній Русі державу і зміг називатися “самодержцем всіх земель руських”²².

Польські історики вважали, що, об’єднавши Галичину та Волинь, Роман сам виступив з територіальними претензіями до польських князів, зокрема бажав оволодіти люблінською землею, яку з двох боків оточували його володіння. В. Смоленський стверджував, що Роман вимагав від Лешка Білого відступити йому Люблін. Не отримавши бажаного мирним шляхом, руський князь здійснив похід на терени Польщі, під час якого й загинув у битві під Завихвостом²³. Так само й Міхал Бобжинський стверджував, що Роман мав загарбницькі плани щодо польських земель²⁴. Натомість С. Закшевський уважав питання причин походу Романа на Польщу відкритим для наукових дискусій. Історик не знаходив фактів, які вказували б на причину зриву дружніх відносин Романа та Лешка Білого. Історик не бачив у галицького князя, всі зусилля якого були скеровані на схід, потреби захоплювати польські землі. Також він висловлював сумнів щодо гіпотез, котрі шукали зв’язок між походом Романа та боротьбою за королівську корону в Німеччині²⁵. Аналогічних висновків дійшли і Р. Гродецький та С. Захоровський²⁶.

Але й після смерті такого владного князя, як Роман, ослаблення польських впливів у Галичині не припинилося. Найнебезпечнішими для них у цей період польські історики вважали угорські претензії на володіння Галицьким князівством. На думку В. Антоневича, Лешек Білий, щоб зберегти хоча б вплив на Волинь, змушений був відступити Галичину угорському королеві Андрію, опісля, у 1214 р., піти на угоду, що передбачала шлюб сина Андрія Коломана з його дочкою Саломеєю. Слабкість польської сторони у цих відносинах виявилася у загарбанні угорцями Перемишля та Любачева, які, за шлюбною угодою мали відійти Лешкові. Останньому за таких умов довелося розірвати договір з Угорським королівством²⁷. Причину польських уступок перед Угорщиною М. Бобжинський вбачав у міжусобній війні, яку вів Лешек Білий проти Владислава III Ляскононого. Хоча він і підтримав кандидатуру угорського королевича Коломана на галицький престол, але йому самому так і не вдалося закріпити за собою Перемишль та Червенські городи. В остаточному плані непослідовна політика Лешка, що підтримував то угорців, то руських князів, призвела до відречення польського володаря від будь-яких претензій на Галичину. Натомість “саме угорське панування усунуло польські впливи в Галичині”²⁸.

Багато уваги руській політиці Лешка Білого присвятив С. Закшевський. Як і М. Бобжинський, він уважав причиною поступок Лешка угорцям на теренах Галичини його

війну з Владиславом Лясконогим. Але князь мав відкрите поле для діяльності у напрямку Волині. Там він “у пограничних з Польщею князівствах осаджував приязних собі князів, а також деякі міста і землі приєднував безпосередньо до свого уділу”²⁹. Спочатку Лешек виступав рівноправним гравцем на арені політичних впливів щодо Галицького князівства. Зокрема, йому вдалося реалізувати план одруження своєї дочки Саломеї з королевичем Коломаном і зробити їх володарями Галичини. Але невдовзі такий вдалій цілеспрямованій політиці краківського князя настав кінець. Новим енергійним діячем на політичній арені регіону стає князь Данило, що рішуче бореться проти іноземних зазіхань на колишні володіння його батька Романа. Натомість Лешек Білий втрачає послідовність у своїй політиці і вдається то до союзу з Угорщиною, то до дружби з руськими князями. Він, на думку Закшевського, “не вмів опанувати ситуацію, не вмів зорієнтуватись, до чого йому треба прямувати і де є інтереси Польщі”³⁰. Через таку політику Лешек втратив свої руські здобутки і йому в 1226 р. довелося остаточно зректись будь-якого втручання у справи Галичини та Волині.

Також у слабкості Лешка Білого, що не міг самостійно утримати Галичину, бачив причину польсько-угорського співправління на її теренах В. Смоленський. На думку історика, краківський князь, щоб погамувати зростаючі апетити Угорщини, що загарбала частину його галицького спадку – Перемишль, закликав на галицький престол Мстислава Удалого³¹.

Свою увагу на діяльності Мстислава Удалого зосередив Ф. Конечни. Історик вважав, що новий галицький князь вступив у “боротьбу напливової стихії з місцевою” та “намірився винищити поляків у землі ляхів”³². Не маючи достатніх людських ресурсів, що походили б з Русі, він оперся у здійсненні цих своїх планів на половців. Дослідник взагалі вважав, що ще з XII ст. у всій Південній Русі розпочинається активне злиття тюркського та слов'янського населення, що стало причиною появи у місцевого населення “виразних рис монгольсько-слов'янської культури” і в кінцевому плані призвело до “здиціння” Русі³³. Варто зауважити, що ідею про активне оселення тюрків на теренах Галичини висував також С. Закшевський. Історик стверджував, що така колонізація була частиною політики ще з часів Ростиславичів, котрі таким чином “змінити етнічний характер краю, проводячи швидко його русинізацію”³⁴.

Оригінальністю відзначалися і висновки Ф. Конечного щодо спроб галицьких бояр установами свою владу в Галичині. У посаджені на галицький престол боярина Владислава Кормильчича дослідник бачив спробу автохтонного польського населення позбутися правління чужої їм руської династії Рюриковичів – Ростиславичів. Самого ж Владислава він уважав “поляком і католиком” на “що вказує саме його ім'я”. Також, на його думку, суперник Мстислава Удалого – керівник боярської опозиції – Зеліслав – був поляком і “носить чисто польське ім'я”³⁵.

Велике зацікавлення польських істориків викликала діяльність Данила Галицького. Зокрема його особу з – посеред усіх руських князів XIII ст. виділяв С. Закшевський, котрий відзначав його непересічний політичний талант³⁶. Для польських дослідників Данило виступав як взірець руського князя, інтегрованого до політичного життя Центральної Європи, та потужного володаря, що передовсім обстоював інтереси своїх володінь.

Небезпечною для Польщі і польського населення “південно-східних кресів” вважав політику Данила Галицького Ф. Конечни. Як загрозу східним польським пограничним поселенням історик оцінював дії князя щодо заснування нових та укріплення старих поселень над Бугом та на півночі Волині. На думку дослідника, такою діяльністю

князь мав на меті витіснити польське населення з цього регіону³⁷. Але особливо всій політиці руських князів з “русинізаці” краю, а також намірам Данила в боротьбі із Золотою Ордою сприяла велика еміграція перед монгольською загрозою з теренів Наддніпрянщини. Саме тоді “починає земля ляхів ставати етнографічно руською”³⁸. На думку дослідника, тоді ж розпочинається руська колонізація Закарпаття, де руські поселення згадуються у джерелах лише із середини XIII ст.

Польські історики присвятили багато уваги відносинам Данила Галицького з польськими князями. Так, Б. Влодарський розцінював значне зміцнення дружніх відносин руських та польських князів як наслідок ослаблення Польщі, що вже не могла здобути територіальні претензії на Русі³⁹. Натомість В. Антоневич відзначав велике політичне значення союзів Данила з багатьма представниками династії П’ястів. Так, в 1228 р. він уклав союз з Конрадом Мазовецьким, за допомогою якого польському князеві вдалося зміцнити свої впливи в Сандомирському князівстві і здійснити низку походів на Краків. Після смерті Конрада в 1247 р. Данило зберіг приязні стосунки із його синами. Наприклад, союз Данила із Земовітом Мазовецьким втілювався в їхній активній боротьбі з ятвягами. Але тісніший їхній співпраці перешкоджав союз галицького князя з угорськими королем Белою IV – союзником краківського князя Болеслава Встидливого, що був суперником мазовецьких князів. Також налагодженню дружніх відносин з Малополющею сприяли наміри Данила отримати королівську корону від папи, посередником у цьому був краківський єпископ Прандота. Частково порушив такі сусідські стосунки похід монголів на Польщу в 1259 – 1260 рр., до лав яких Данило змушений був надати свої військові загони.⁴⁰ С. Закшевський також відзначав наявність особливо теплих стосунків між Данилом та мазовецькою гілкою П’ястів. Такі їхні відносини були скріплені багатьма династичними шлюбами⁴¹. Але історик наголошував, що галицький князь не лише надавав безкорисну дружню допомогу Конрадові Мазовецькому, але й мав свої плани територіальної експансії на польських землях. Він “не лише грабував пограничні з Руссю околиці (Люблін, Луків, Сецехів) аж до Вісли (1243 – 1245), але й намагався закріпитися в них остаточно і з цією метою будував свій городок під люблінським замком”⁴². Лише після упокорення Данила перед монголами в 1250 р. він перейшов до союзних відносин з малопольським князем Болеславом Встидливим. Далекому від войовничості Болеславу довелося задовольнитись впливами на Галицько-Волинське князівство лише за посередництва католицької церкви. Так, краківський князь та духовенство підтримували наміри Данила отримати королівську корону та укласти церковну унію. Значно сприяла цьому Угорщина, для королів якої був особливо вигідним мир між обома її союзниками⁴³.

Польські дослідники розглядали плани Данила Галицького прийняти королівську корону з Апостольської Столиці як важливий момент у налагодженні співпраці між Європою та Руссю. Це оцінювалося як невід’ємний елемент залучення до Західного цивілізаційного простору. Необхідною частиною цього вважалося і встановлення церковної єдності – укладення унії між католицизмом та православ’ям. На думку польських істориків, Данило використав прийняття унії як спосіб до зближення із Заходом задля протидії татарській загрозі. Оскар Галецький наголошував на двосторонній зацікавленості і Данила, і папи Інокентія IV у спільних діях проти монголів⁴⁴. Натомість В. Собеський ініціатором коронації Данила бачив саме папу, що в такий спосіб “хотів розбудити запал князів до боротьби з татарами”⁴⁵. А С. Закшевський вважав, що ідею унії висунув сам Данило, адже встановлення зв’язків Галицько-Волинського князівства з Римом та отримання королівської корони відбулося за посередництва

малопольського духовенства⁴⁶. Польські дослідники розглядали особу князя також у контексті ідеї Польщі як “передмур’я” Європи та християнства. Саме з навалом монголів 1240 – 1241 рр. для істориків розпочинається “місія” Польщі щодо захисту Європи від “східної загрози”. Під цим кутом зору розглядалися і відносини з Данилом як необхідним союзником у боротьбі з татарами. Такі погляди істориків були близькі позиціям політичного табору Ю. Пілсудського та руху прометеїстів щодо необхідності союзу народів Центральної та Східної Європи, зокрема поляків та українців, задля захисту перед загрозою з боку комуністичної Росії.

На думку О. Галецького, польське духовенство використало ситуацію зближення Данила Галицького із Заходом задля активної пропаганди католицизму на Русі⁴⁷. Також С. Закшевський наголошував на діях польського духовенства щодо навернення православних русинів у католицизм.⁴⁸ Згадана проблема поширення католицизму в Галичині та на Волині здавна привертала увагу польських дослідників, адже саме релігійний чинник розглядався як найголовніший у національній самоідентифікації населення краю. Вважалося, що саме приналежність до католицької церкви забезпечувала єдність її мешканців з Польщею. Багато уваги цій проблемі присвятив Ф. Конечни. Дослідник уважав, що латинський обряд серед “ляхів” мав своїх послідовників ще на початках християнізації краю. Також він висував гіпотезу про початки місіонерської діяльності католицької церкви на теренах Червоної Русі ще в XI ст. і пов’язував її з заходами Краківського єпископства⁴⁹.

Утім, таке приязне ставлення руських князів до Польщі не пережило Данила Галицького. Його амбітний син Лев повернувся до ідей експансії на польські землі, що зародилися ще в його діда та на початках правління батька. Так, на думку В. Собеського, новий галицький князь мріяв приєднати до своїх володінь Краків⁵⁰. Лев, скориставшись зі смерті Болеслава Встидливого і молодості його наступника Лешка Чорного, у 1280 р. разом з татарами напав на польські землі, перейшов Віслу і заглибився на терени Сандомирщини. В. Антоневич допускав можливість підтримки такої політики Лева з боку опозиційних до Лешка груп на чолі з єпископом Павлом з Пжеманкова⁵¹.

С. Захоровський також відзначав факт конфлікту вже іншого сина Данила – Шварна – з Польщею. Цей князь, як зять і союзник литовського князя Міндовга, брав участь у поході литовців на Малополющу. Але історик наголошував, що загалом відносини між руськими князями та Болеславом Встидливим були приязними. Це, на думку дослідника, зумовлювалось симпатіями населення Галичини та Волині до малопольського князя.⁵²

Польські історики вважали, що політика протистояння Лева з Польщею була, радше, винятком, аніж правилом у відносинах польських та руських князів у XIII та XIV ст. Дружні відносини були відновлені за останніх князів з династії Романа – Андрія та Лева II. Так, С. Закшевський бачив приклад польсько-руської співпраці в часах панування Владислава Локетка, який уклав союз ще з їхнім батьком Юрієм I проти свого суперника Вацлава II. Пізніше Локетек допоміг Андрієві та Леву посісти їх батьківський спадок, знехтувавши задля цього своїми інтересами на балтійському узбережжі, де він не надав допомоги Гданську перед бранденбурзькою загрозою⁵³.

У цьому контексті варто згадати дискусію, що розгорнулася в польській історичній науці щодо балтійської політики П’ястів та Ягеллонів і їх протистояння німецькому “наступу на схід”. Прихильні до “західної” історіографічної орієнтації історики-ендеки бачили місію Польщі у стримуванні німецької експансії та в залученні польської держави до політичного життя Заходу, східну ж політику розглядали лише як своєрідну

часткову “компенсацію” за певні невдачі на західному напрямку. Натомість в ідеях “східної” історіографічної орієнтації не надавалося такого великого значення західній політиці Польщі в епоху середньовіччя і як позитив оцінювалася переорієнтація головного вектора політики на схід. Східна Європа розглядалася прихильниками “східної” орієнтації як широке поле для реалізації польського політичного потенціалу та втілення місії Польщі як “передмур’я” Європи і християнства.

Після загибелі Андрія та Лева Владислав підтримав, на протигагу литовським претендентам на Галицько-Волинську спадщину, Болеслава Тройденовича Мазовецького у його заходах в отриманні галицького спадку. Це посприяло значному зближенню останнього як нового галицького князя з Владиславом Локетком. Саме час панування Болеслава-Юрія С. Закшевський розглядав як період особливо тісного політичного союзу між галицькою та польською державами. Це сприяло значному проникненню польської культури на терени Галичини, що в майбутньому полегшило її злиття з політичним та суспільним організмом Польського Королівства. Політична лінія співпраці з галицьким князем продовжувалася і наступником Локетка Казимиром III Великим. Це втілювалося в укладенні, в порозумінні з Болеславом, угоди з Угорщиною, що передбачала їхній союз і вирішувала питання наступництва трону в Польщі та Галичині⁵⁴.

Погляди польських істориків на перипетії відносин руських та польських князівств у їх то ворожій, то дружній політиці значною мірою зумовлювалися реаліями політичного життя на теренах “південно-східних кресів”. Особливо гостро проблема міжнаціональних стосунків постала з вибухом війни між ЗУНР та II Річчю Посполитою і наступною ескалацією націоналістичних настроїв та міжнаціонального конфлікту на “кресах” у 20 – 30-х роках. Дослідники намагалися простежити генезу протистояння поляків та українців. Її основу віднаходили не в протистоянні “галичан” чи “волинян” з поляками, а в самій політиці руських князів. Власне вони та спроваджені ними з Наддніпрянської Русі колоністи вважалися інспіраторами та основними учасниками воєн з поляками. Однак назагал польські історики намагались бачити у Галичині та Волині традиційних союзників Польщі та розглядали ці землі як складові політичного, суспільного та культурного життя Польщі. Акцент робився на фактах співпраці і дружби не лише польських та галицьких володарів, але й населення сусідніх держав.

Значну увагу польських дослідників також привертала суспільний устрій на теренах Галичини і Волині. На їхню думку, характерні риси організації суспільства “землі ляхів” мали довести польськість населення краю. Особливо багато уваги цій проблемі присвятив Ф. Конечни. Дослідник вбачав у суспільному устрої найбільш тривкий елемент етнічної ідентифікації народу. Характерну рису суспільства давньої Галичини він бачив в існуванні потужного “земського боярства”, чия значна роль у суспільному житті визначалися володінням великими земельними маєтностями. На його думку, такий устрій був цілком чужий для руської спільноти і характерним явищем для Польщі, де основою влади була власність на землю. Натомість на Русі домінували купці та міщани, що були зрощені з князівською владою й утверджували свою могутність на торговому капіталі. Ростиславичі, наприклад, щоб зміцнити свою владу серед чужого їм населення, спиралися на прийшлий з Русі елемент, який став основою міського населення Галичини. Так, “до середини XIII ст. села у Галицькому князівстві були виключно польськими, а міста – руськими”⁵⁵. Такий поділ призводив до внутрішнього конфлікту в суспільстві. Як зазначав Ф. Конечни, “хоча часи національної свідомості ще не наступали, але економічні та станові інтереси штовхали землі Галицького князівства до Польщі”⁵⁶.

Отже, проблеми історії Галичини та Волині давньоруської доби посідали вагомe місце серед зацікавлень польських істориків. Особливу увагу привертало питання формування незалежних Галицького та Волинського князівств та зв'язки місцевих руських князів з Польщею. В даних дослідженнях акцент робився на укладеннях польсько-руських союзів та фактах встановлення васальної залежності Галичини та Волині щодо Польщі. Така увага дослідників значною мірою зумовлювалася новими політичними обставинами, що склалися в часи II Речі Посполитої. Подіями минулого історики хотіли підтвердити польське “історичне право” на володіння Галичиною і Волинню. Цієї мети дослідники намагалися досягти передовсім через доведення традиції політичної зверхності польської держави над “південно-східними кресами”. Особливо цікавими для них також були процеси етнічного перетворення “ляхів” у “русинів” і виявлення ключових елементів етнічної самоідентифікації мешканців регіону. Їхні висновки політики використовували у виробленні проектів зворотної колонізації населення кресів. З іншого боку, досліджувалися й конфлікти між Галичиною та Польщею. Це мало слугувати виявленню причин розходжень між українцями та поляками, щоб шляхом їх переосмислення налагодити процес примирення обох народів. Акцентування же в дослідженнях на фактак союзів польських та руських князівств зумовлювалось пошуками у польському політикумі прикладів вдалої співпраці обох народів і мало слугувати основою у побудові міжнаціонального консенсусу на “південно-східних кресах”.

¹ Błachowska K. Dzieje Rusi w badaniach historyków lwowskich dwudziestolecia międzywojennego // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – T. 3. – Rzeszów, 2005. – S. 380-391.

² Historia polityczna Polski. – T. 1. – Cz. 1: Wieki średnie. – Warszawa-Lublin-Łódź-Kraków-New York, 1922. – S. 78-79.

³ Wielka Historia Powszechna. – T. 4. – Cz. II. – Warszawa, 1939. – S. 269.

⁴ Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej. – Warszawa, 1920. – S. 13.

⁵ Szelański A. Kwestia Ruska w świetle historii. Odbitka z „Przeglądu Narodowościowego”. – Warszawa, 1911. – S. 76.

⁶ Ibidem. – S. 80.

⁷ Ibidem. – S. 95.

⁸ Historia polityczna Polski... – S. 129.

⁹ Smoleński W. Dzieje Narodu Polskiego... – S. 43-44.

¹⁰ Polska, jej dzieje i kultura. Od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. – T. 1: Od pradziejów do roku 1577. – Warszawa, 1927. – S. 108.

¹¹ Sobieski W. Dzieje Polski. – T. 1: Do roku 1696. – Warszawa, 1938. – S. 53.

¹² Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej. – S. 21.

¹³ Grodecki R., Zachorowski St. Dzieje Polski Średniowiecznej. – T. 1: Do roku 1333. – Kraków, 1926. – S. 170.

¹⁴ Polska, jej dzieje i kultura... – S. 108-111.

¹⁵ Sobieski W. Dzieje Polski... – S. 54.

¹⁶ Historia polityczna Polski... – S. 129-130.

¹⁷ Smoleński W. Dzieje Narodu Polskiego... – S. 44-45.

¹⁸ Ibidem. – S. 47.

¹⁹ Włodarski B. Polityka ruska Leszka Białego. – Lwów, 1925. – S. 79.

-
- ²⁰ Koneczny F. Dzieje Rosji od Najdawniejszych do Najnowszych czasów. – Poznań –Lwów-Lublin-Łódź. – Warszawa, 1921. – S. 24.
- ²¹ Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej. – S. 27.
- ²² Wielka Historia Powszechna. – T. 4. – Cz. II. – Warszawa, 1939. – S. 273.
- ²³ Smoleński W. Dzieje Narodu Polskiego... – S. 47.
- ²⁴ Bobrzyński M. Dzieje Polski w zarysie. – T. 1. – Warszawa-Kraków-Lublin-Łódź-Paryż-Poznań-Wilno-Zakopane, 1927 – S. 123.
- ²⁵ Historia polityczna Polski... – S. 140-141.
- ²⁶ Grodecki R., Zachorowski St. Dzieje Polski Średniowiecznej... – S. 213.
- ²⁷ Polska, jej dzieje i kultura... – S. 124.
- ²⁸ Bobrzyński M. Dzieje Polski w zarysie.. – S. 124.
- ²⁹ Historia polityczna Polski... – S. 150.
- ³⁰ Ibidem. – S. 151.
- ³¹ Smoleński W. Dzieje Narodu Polskiego... – S. 47.
- ³² Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej... – S. 28.
- ³³ Koneczny F. Dzieje Rosji... – S. 26.
- ³⁴ Historia polityczna Polski... – S. 79.
- ³⁵ Koneczny F. Dzieje Rosji... – S. 25.
- ³⁶ Historia polityczna Polski... – S. 150.
- ³⁷ Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej... – S. 30.
- ³⁸ Ibidem. – S. 31.
- ³⁹ Włodarski B. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich. – Lwów, 1936. – S. 46.
- ⁴⁰ Polska, jej dzieje i kultura... – S. 125, 138-139.
- ⁴¹ Historia polityczna Polski... – S. 219.
- ⁴² Ibidem. – S. 220.
- ⁴³ Ibidem. – S. 220-221.
- ⁴⁴ Halecki O. Historia Polski... – S. 45.
- ⁴⁵ Sobieski W. Dzieje Polski... – S. 62.
- ⁴⁶ Historia polityczna Polski... – S. 220.
- ⁴⁷ Halecki O. Historia Polski. – Lublin-Londyn, 1992. – S. 46.
- ⁴⁸ Historia polityczna Polski... – S. 221.
- ⁴⁹ Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej... – S. 26.
- ⁵⁰ Sobieski W. Dzieje Polski... – S. 63.
- ⁵¹ Polska, jej dzieje i kultura... – S.140.
- ⁵² Grodecki R., Zachorowski St. Dzieje Polski Średniowiecznej... – S. 313.
- ⁵³ Zakrzewski S. Wpływ sprawy ruskiej na państwo Polskie w XIV w. // Przegląd historyczny. – 1921 – 1922. – T. 3. – S. 92.
- ⁵⁴ Ibidem. – S. 99.
- ⁵⁵ Koneczny F. O pierwotnej polskości Ziemi Chełmskiej i Rusi Czerwonej... – S. 15.
- ⁵⁶ Ibidem. – S. 19.

Тарас Гриневич.

Історія Галицького та Волинського князівств у польській міжвоєнній історіографії.

У статті аналізуються погляди польських істориків міжвоєнного періоду на проблеми історії Галицького та Волинського князівств в XI – XIII ст. Досліджується перебіг дискусії щодо питань становлення удільної князівської династії, спроб польських князів встановити свій контроль над Галичиною та їх відносин з князями з роду Романовичів. Виявлено значний вплив політичної ідеології на осмислення польськими істориками цієї проблеми.

Taras Hrynevich.

History of Galich and Volyn Principalities in the Polish interwar historiography.

The article analyzes the views of Polish historians of the interwar period to the problems of the history of Galich and Volyn principalities in the XI – XIII century. Study the debate on the formation of specific princely dynasty of Polish dukes attempts to establish control over Galicia and their relations with the princes of the genus Romanovich. Revealed a significant effect of political ideology on the comprehension of Polish historians to this problem.